

HET EUROPEES TAALPORTFOLIO

Nederland loopt in Europa voorop met de digitalisering van het taalportfolio voor basis-, voortgezet en beroepsonderwijs. In deze taalportfolio's kan iedereen eenvoudig zijn eigen bekwaamheid in een taal toetsen en vastleggen. Het sluit daarmee prima aan bij competentiegericht onderwijs. Het portfolio is inzetbaar als plannings- en reflectiedocument in het onderwijs en als 'talenpaspoort' op de Europese arbeidsmarkt. Leerlingen kunnen met het portfolio eenvoudig hun binnen- en buitenschoolse taalervaringen documenteren en hun vorderingen registreren. Ook kunnen zij erin bijhouden welk type handelingen zij kunnen uitvoeren en op welk vaardigheidsniveau. Het Europees Referentiekader biedt daarvoor het praktische raamwerk. Het taalportfolio is voor zijn verschillende functies opgebouwd uit een zogeheten paspoort, een biografie en een dossier. Het Europees Taalportfolio is nu digitaal beschikbaar. Het is gebruiksgereed en wordt door een aantal scholen getest tijdens een pilot die loopt tot het einde van dit schooljaar. U kunt hun ervaringen volgen via de website <www.europeestaalportfolio.nl>. Op deze website vindt u tevens alle informatie over het Europees Taalportfolio.

teren dat Gespreksvaardigheid beter moet, dat Luisteren voorlopig wel op goed niveau is, maar Lezen nog onder de maat. Docent en leerling bespreken dan samen wat de leerling kan doen om op het gewenste peil te komen. Als docent kun je met één blik op alle taalportfolio's zien hoe de taalontwikkeling van je leerlingen verloopt. Daarop kun je je programma afstemmen. Leerlingen raken er zo aan gewend om te blijven werken aan hun talen en om steeds de koppeling te maken tussen wat ze kunnen aan de ene kant en wat ze willen of nodig hebben aan de andere kant. Dat is later handig bij een stage, hun verdere studie of werk.'

Digitale rugzakje: je talenkennis je hele leven bij je

Een pilot levert natuurlijk zowel sterke punten als verbeterpunten op. Anne Evertsen vertelt: 'Het is per vaardigheid en per niveau duidelijk zichtbaar voor docent en leerling wat je moet kunnen. Het is op deze manier eenvoudiger om de leerlijn te trekken. Ook kunnen taken voor de ene taal gebruikt worden bij andere talen. Maar het allerbelangrijkste van het taalportfolio vind ik dat het iets van de leerling is. Dat maakt hun eigen verantwoordelijkheid in het leerproces zo veel groter. Dat je talen je hele mobiele leven in je 'digitale rugzakje' – want dat is het taalportfolio eigenlijk – meeneemt,

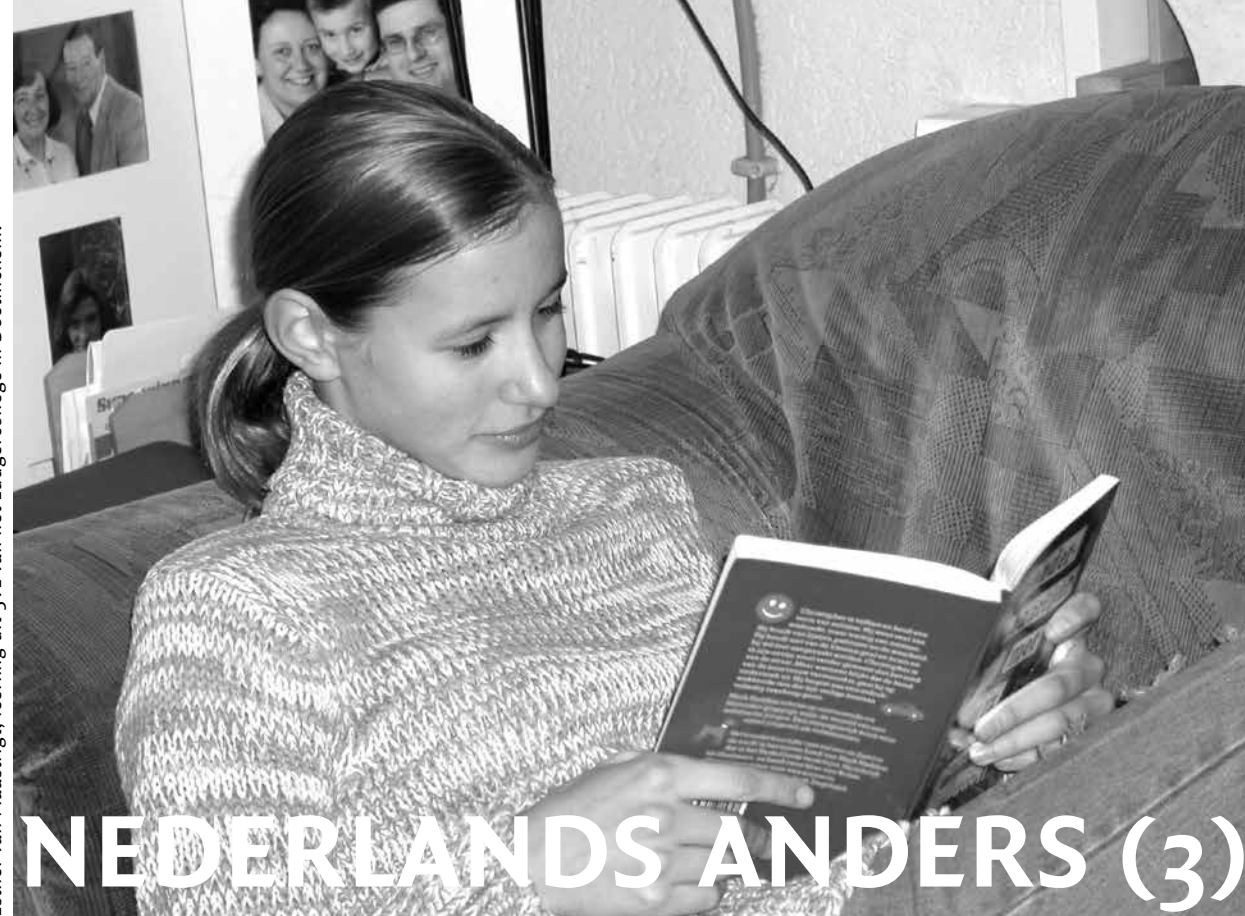

spreekt mij als talendocent natuurlijk enorm aan. En als een leerling er hier en in Europees verband reëel wat aan heeft, is dat heel sterk voor het talenonderwijs. Wat beter kan is de visuele aankleding en toegankelijkheid voor de jongere gebruikers. Die kan spannender, al zal dat wel een kwestie van geld zijn. Verder heb ik begrepen dat nog wordt gewerkt aan een digitale takenbank om met elkaar materiaal te kunnen uitwisselen. Ik hoop dat dat gaat lukken want tijd is voor docenten echt een heel belangrijke factor. We willen graag, maar het moet weinig minuten kosten. Gelukkig heeft de SLO al een aantal taken beschikbaar gemaakt.

De toekomst van het taalportfolio

Het taalportfolio moet een echt werkinstrument worden, vindt Anne. 'De uitgevers zullen echt aan de slag moeten met het afstemmen van de nieuwe methodes op de diverse niveaus. En dan niet volstaan met een flauw etiketje A2, B1. We willen taken zien die goed uitvoerbaar zijn met de ik-kan-statements én volgens de taalniveaubeschrijvingen. Wellicht worden binnenkort ook mvt-eindexamenprogramma's en Cito-examens op het taalportfolio afgestemd, zodat voor leerlingen en docenten duidelijk is waar we met de talen naartoe werken hier op school. Dan krijgt A1 Luisteren Engels op een Spaanse school uiteindelijk dezelfde waarde als op een Nederlandse school. En dan hoop ik van harte dat werkgevers en vervolgoopleidingen hun in beginsel getoonde belangstelling omzetten in echte belangstelling: "Zo leerling, jij wilt hier stage lopen. Je hebt natúúrlijk een taalportfolio, laat maar eens zien op welk niveau je Duits kunt lezen en op welk niveau je Spaans kunt schrijven. Prima, nu weet ik precies wat ik wel en niet van je kan verwachten." Dat zou toch mooi zijn?!' ■

Annemarijke Jolmers werkt voor Keijzer Communicatie, het bureau dat de communicatie voor het Europees Taalportfolio in Nederland verzorgt.

Esther van Maastricht, leerling uit 3VL van het Ludgercollege in Doetinchem.

NEDERLANDS ANDERS (3)

Jeugdliteratuur en (zakelijk) schrijven in de onderbouw

Dit is het laatste artikel in de serie 'Nederlands anders', waarin Jeroen Steenbakkers zijn ervaringen met een alternatieve aanpak voor het vak Nederlands beschrijft. Een centraal idee is de noodzaak tot docentsteun: er zijn vakonderdelen waaraan leerlingen het beste in de les werken, met een docent die helder instrueert en snel feedback geeft. Spelling, grammatica en formuleren hebben baat bij een dergelijke aanpak (LTM 91/3 en 91/5). Andere vakonderdelen zoals fictie en schrijven behoeven geen directe instructie en kunnen in projecten goed aan bod komen. In dit artikel beschrijft Jeroen Steenbakkers een aantal projecten (met successen én mislukkingen).

Jeroen Steenbakkers

In de brugklas gebruik ik twee lessen per week voor vakonderdelen als spelling, grammatica en tekstbegrip, volgens de principes van 'activerende didactiek'. Leerlingen verwerken deze stof in de les: ik geef er zelden huiswerk voor op. Ik heb dan één of twee lessen per week over voor onderwerpen als schrijven (zakelijk en creatief), jeugdliteratuur en spreken en luisteren. Deze onderdelen bundel ik in grote projecten. Leerlingen besteden ook al hun huiswerktijd (én een deel van hun zelfwerkzaamheidsuren) aan de projecten. Uitgangspunt van deze projecten is dat leerlingen goed zelfstandig kunnen werken als hun vooraf een inspirerend einddoel wordt gegeven. Dat einddoel is gedurende de project-

periode richtinggevend; het zorgt voor inhoudelijke sturing. Het einddoel en de kwaliteitseisen komen in de eerste projectles aan de orde. Leerlingen kunnen daarna zelf hun planning opstellen en hun manier van werken bedenken. Ik stel minimumeisen, geen maximumeisen. Dit stimuleert gemotiveerde en/of ambitieuze leerlingen, die vaak tot prachtige eindproducten komen.

Samenwerkend leren met projecten

Voor projecten zoek ik onderwerpen dicht bij de leefwereld van leerlingen en bedenk ik een uitdagend einddoel. Daarna 'verkoop' ik het project aan de klas. Ik let dan goed op: welke leerlingen zijn onmiddellijk enthousiast? Wie vinden het spannend? Wie hebben er geen zin in? Vooral deze laatste groep heeft aandacht nodig. Op een rustig

moment deel ik mijn observatie met de ‘niet-willers’. Ik vraag hun of mijn waarneming (‘je ziet dit project niet zo zitten’) juist is. Ik laat hen aan het woord over het project. Soms pas ik hun opdracht aan, soms maak ik afspraken over extra hulp en aandacht. Maar ook ambitieuze leerlingen hebben wel eens extra aandacht nodig – zij steken soms buitensporig veel energie in een project.

Samenhang ontstaat vooral als leerlingen in groepjes werken. ‘Samenwerkend leren’ betekent dat iedere leerling verantwoordelijk is voor een eigen aandeel en dat de groep afhankelijk is van ieders inbreng. Waar mogelijk krijgen leerlingen binnen groepjes een eigen ‘rol’. Leerlingen hebben elkaar nodig en daarom sturen ze elkaar sterk aan. Deze onderlinge aansturing vervangt zo een deel mijn directe aansturing. In de projectlessen leg ik aan leerlingen voor wat er gebeurt als een leerling of een groep zijn werk niet in orde heeft. Zo nodig stellen we afspraken bij.

Het grote voorleesboek

Tot aan de kerstvakantie werkt de eerste klas aan één groot voorleesboek, waarvan ieder groepje een hoofdstuk voor zijn rekening neemt. In zo’n hoofdstuk staat een schrijver of een thema centraal. Leerlingen lezen boeken van de gekozen schrijver en ze kiezen geschikte voorleesfragmenten. Ze schrijven inleidingen bij de fragmenten, formuleren discussievragen en bewerken een fragment tot een hoorspel dat ze ook zelf opnemen. Aan het eind van de lessenserie hebben we een groot voorleesboek en een cd met negen hoorspelen.

Dit eerste project is (mede) als proef bedoeld. Leerlingen hebben in dit project invloed op het onderwerp waarmee ze aan de slag gaan, bepalen in de regel zelf met wie ze samenwerken en krijgen planningsvrijheid. Hoe meer keuzevrijheid de leerlingen krijgen, hoe meer er mis kan gaan. Evaluatie – tussentijds en na afloop – is dan ook nodig voor noodzakelijke bijsturing.

Elke projectles begint centraal met ‘procesevaluatie’, waarin de activiteiten die leerlingen thuis hebben ondernomen, worden besproken (Wat ging er goed en wat ging er mis? Hoe staat het met de planning?). Daarna gaan ze aan de slag. Aan het eind van een projectles komt vaak aan de orde hoe ik leerlingen heb zien (samen)werken. Verder zorg ik voor ‘checkmomenten’: ik neem werk in en een volgende les licht ik aan de hand van die (onaffe) producten de kwaliteitseisen toe.

Natuurlijk leren

Na de kerstvakantie werkt de brugklas aan een ‘overlevingsgids’ die ze gaan maken voor alle aankomende

brugklassers. Dit boekje zal (als alles goed gaat) in 400-voud gedrukt worden en valt dan op de eerste dag van de grote vakantie bij alle nieuwe leerlingen op de deurmat. Het idee biedt veel mogelijkheden: interviews met de conrector en conciërge, artikelen schrijven over de introductiedagen of over de rol van de mentor, leestips en kledingtips, de snelle én de toeristische fietsroutes naar school, de bustijden, de te-laait-kom-regeling: er is heel veel om uit te zoeken en uit te leggen. Ook creatieve verhalen zijn welkom.

De ‘overlevingsgids’ heeft een ‘realistisch’ lezerspubliek. Dat stimuleert publieksgericht schrijven. Bovendien is er een ‘echte opdrachtgever’, de rector. De leerlingen werken in verschillende commissies aan de ‘overlevingsgids’. Een eerste commissie houdt zich vooral bezig met de opdrachtgever en de coördinatie. Een tweede commissie checkt lopende het project of de geschreven teksten ook in de smaak vallen bij het beoogde lezerspubliek (wat nogal eens kan leiden tot ingrijpende herschrijvingen). Een derde commissie onderzoekt of dit tijdschrift ook een digitale component krijgt (het zou mooi zijn als er ook een site komt voor de aankomende brugklassers, gekoppeld aan de homepage van de school). De rector is als opdrachtgever de ‘beoordelaar’. Immers: als de opdrachtgever tevreden is, is een belangrijk doel bereikt. Als vakdocent geef ik natuurlijk wel de cijfers. Toch ben ik bij dit project vooral ‘coach en medewerker’: we werken als klas immers met zijn allen voor dezelfde opdrachtgever.

Ik zie dit project als een vorm van ‘Natuurlijk leren’. Veel motivatieproblemen verdwijnen wanneer leerlingen zich in een ‘natuurlijke leersituatie’ bevinden. Publieksgericht formuleren en het herschrijven van teksten zijn doorgaans onderwerpen waarvoor leerlingen niet warm lopen. Maar dat wordt anders als een brief ook ‘écht’ aan de directie wordt verstuurd en als een ‘survivalgids’ ook écht bij een neefje in de bus valt. Inleverdata worden anders beleefd nadat de ‘drukker’ in overleg met een commissie de deadline heeft vastgesteld.

Retourtje ‘50’

De derde klas (vwo) bouwt van oktober tot juni in opdracht van de bibliotheek van Doetinchem de tentoonstelling *Retourtje ‘50’*, een tentoonstelling over jeugdliteratuur.¹ De beeldende kant wordt verzorgd door het vak beeldende vorming. Bij het vak Nederlands gaan de leerlingen op zoek naar personen tussen de 65 en 75 jaar die in hun jeugd veel hebben gelezen. Deze personen worden per brief uitgenodigd om mee te doen aan het project, waarna een interviewafspraak volgt. De

interviews worden lezersportretten die in de tentoonstellingscatalogus komen. Verder gaan de leerlingen de ‘topboeken’ uit de jaren ‘50 lezen, analyseren en vergelijken met jeugdboeken uit onze tijd. Op deze manier is het literatuuronderwijs in zijn geheel in dit project ondergebracht. Ook de communicatieve vaardigheden komen aan bod: leerlingen zijn lid van een commissie (over de catalogus, de website, de sponsering, de publiciteit etc.) en schrijven als oefening allemaal een eerste brief aan mogelijke deelnemers van het project. Deze brieven worden meegenomen door de ‘commissie publiciteit’ die op basis van het binnengekomen materiaal een conceptbrief schrijft. De conceptbrief wordt klassikaal becommentarieerd (Is de brief correct, helder en enthousiasmerend?) en de commissie publiciteit gaat met het commentaar aan de slag, wat tot een nieuwe versie leidt. De commissie zal uiteindelijk de brief ‘echt’ versturen. Dat prikkelt ze om een goede brief nog beter te maken. Al met al komen zo veel verschillende tekstsoorten aan bod: artikelen voor de catalogus, e-mails, sponsorbrieven, persberichten, een folder en een uitnodiging voor de opening van de tentoonstelling.

Mogelijkheden en moeilijkheden

De samenhang van het vak Nederlands wordt sterker als de ‘gewone lessen’ bijdragen aan de ‘projectlessen’, bijvoorbeeld doordat de gewone les als onderwerp de opbouw van de zakelijke brief heeft. Leerlingen passen die kennis vervolgens toe in de projectles: ze schrijven een echte brief aan mogelijke sponsors. De stijlfouten die ze daarbij maken komen daarna weer aan bod in de ‘gewone les’, die zo al minder gewoon wordt. Er is winst te behalen door vaardigheden als spellen en formuleren af te wisselen met grote opdrachten die om toepassing van die vaardigheden vragen. De verschillende lesvormen appelleren aan verschillende leervaardigheden. De ‘gewone lessen’ vragen veel van de concentratie van leerlingen en doen een beroep op hun analytische vaardigheden. Tijdens het werken aan de projectopdrachten komen communicatieve vaardigheden, samenwerken, plannen en creativiteit aan bod.

Niet alles gaat van zelf. Projectmatig werken evenmin. Het vereist flexibiliteit, bijvoorbeeld ten aanzien van het jaarprogramma. De leerstof kan niet meer gelijkmatig en concentrisch worden aangeboden en getoetst. Het schoolboek is niet meer leidend. Bij grote projecten krijgen leerlingen weliswaar geregeld feedback, maar het duurt lang voordat ze een echt cijfer krijgen. En hoe om te gaan met leerlingen die weinig zien in een project van 8 maanden?

Niet alle problemen zijn op te lossen, maar heldere communicatie met leerlingen helpt. Vooraf praat ik ook met sectiegenoten en de schoolleiding. Ik geef aan dat het mogelijk is dat we het ambitieuze einddoel niet bereiken: dat er geen mooie tentoonstelling in de bibliotheek komt of geen overlevingsgids voor nieuwe brugklassers. Uiteindelijk staat het einddoel van het project in dienst van het leerproces, en niet andersom.

Verder is het zaak om (zeker bij een tentoonstelling) heel veel te delegeren. De leerlingen doen het werk: ze plannen, schrijven, mailen, maken de website en beheren de financiën (sponsorgeld). Ik coach en probeer overzicht te houden. Soms weet ik niet meer wat een groep leerlingen precies aan het leren is, maar ik kan wél zien dat ze leren. Daar neem ik dan voor even genoeg mee. ‘Gelukkig’ heb ik ook nog ‘gewone lessen’ en gewone proefwerken. Het durven loslaten valt niet altijd mee.

Zeilen en roeien

Het werken aan een groot project omschreef ik in het eerste artikel (*LTM*, 91/3) met de metafoor ‘zeilen’. In het gunstigste geval immers engageren leerlingen zich aan een project of aan een opdracht. Ze oefenen invloed uit op het onderwerp (in welke commissie neem ik plaats), op de planning, op de manier van werken (hun favoriete leerstijl) en soms bepalen leerlingen ook met wie ze gaan samenwerken. Leerlingen die hiermee uit de voeten kunnen, bevinden zich in een boeiend (leer)gebied. Leren gaat dan bijna vanzelf: voor de wind zeilend. In het tweede artikel (*LTM*, 91/5) omschreef ik het werken aan onderdelen als spelling en grammatica met de metafoor ‘roeien’. Dan is het zaak om met behulp van krachtige werkvormen snel progressie te boeken. Ik maak dan gebruik van activerende didactiek. De leerlingen werken dan sterk docentgestuurd.

De gekozen werkvormen sluiten aan bij de verschillende manieren waarop de vakonderdelen volgens mij het meest efficiënt worden verwerkt. Door duidelijke didactische keuzes te maken, probeer ik recht te doen aan de verschillende onderdelen van het vak Nederlands. Het is niet zo dat we bij Nederlands moeten kiezen tussen de ene of de andere vorm van onderwijs; het vakgebied is zo divers dat het gebaat is bij een synthese: sterk inhoudelijk onderwijs bevordert het aanleren van vaardigheden en, omgekeerd, projectonderwijs krijgt pas richting door duidelijke inhoudelijke eisen te stellen. ■

1. Een proefversie van de website voor *Retourtje ‘50’* is te zien op <www.retourtje50.nl>.